

Nalezince

viz Nemocnice a jiné ústavy humanitní.

Národ.

N-em (nation) rozumí se zpravidla část lidstva, jež jest téhož původu, mravů a jazyka a která má společnou tradici (kulturu) a historii. Podle toho, zdali klademe větší důraz na prvky etnologické (biologické, somatologické atd.) či kulturně-historické a politické, vzniká pojem n-a buď ve smyslu etnologickém, při čemž pojem ten přibližuje se pak pojmu „rasy“ (kmene; na př. rasa židovská) nebo ve smyslu kulturně-politickém. V každém případě vzniká však pojem ten ostře jen za předpokladu, že jest zde více podobných, n-em se zvučících a cítících celků. Ostrého vyhranění dostává se mu pak dále i zápasem a antagonismem, který mezi jednotlivými n-y zpravidla vzniká. Antagonismus ten má v zápětí vznik národní pýchy (příslušníci uvědomělých ná-ů bývají na svůj n. hrdí) a s tím i národní záští, kterou si navzájem osvědčují příslušníci různých n-ů. Příslušnost k určitému n-u zove se národností (nationalité, Nationalität). Jejím nejhlavnějším znakem jest v moderní době jazyk, který jeví se zároveň jako etnologický a kulturní prvek, jenž spojuje větší počet jednotlivců (příslušníků téhož n-a) v jediný národní celek. Někdy staví se pojem „národu“ v protivu k pojmu lidu (Volk) jakožto základu státu (viz heslo „Stát“) ve smyslu sociologickém a politickém. V tomto smyslu mluví se pak o „státním národě“ (Staatsvolk), t. j. o obyvatelstvu určitého státu, a rozeznává se mezi n-em politickým a přirozeným, kterýmžto posléze řečeným jest n. v pojetí buď etnologickém nebo kulturním (viz výše). K tomu dlužno připomenouti, že v české a německé řeči užíváme pro označení pojmu „přirozeného národa“ slova „národ“ (Nation), kdežto pro pojem „politického národa“ (obyvatelstvo určitého státu bez ohledu na jeho rasu, jazyk a národně-kulturní pocit příslušnosti) užívá se slova „lid“ (Volk), že však naopak v řeči francouzské a anglické užívá se zcela pravidelně pro pojem n-a ve smyslu politickém názvu „nation“. V čl. právním řádě dochází arciž někdy ke konfundaci obou pojmů v jednom slově: tak rozumí se „národem československým“ resp. národností československou jednak

pouze součet příslušníků určitého n-a, stát československý obývajícího, totiž Čechů a Slováků, jednak však též veškeré obyvatelstvo tohoto státu bez ohledu na jeho národnostní (kmenovou, národně-kulturní) příslušnost. O názvu „Československý národ“ viz Alb. Pražák: „Československý národ“ (Sbírka přednášek a rozprav extensí univ. Komenského, sv. 10., 1925).

Skutečnost, že sociální zjev, zvaný „národ“, skládá se z tolika různých komponent jako jest: společná rasa, jazyk, bydliště, náboženské vyznání, stát, jakož i pocit a vůle národní soudržnosti u jednotlivých příslušníků, způsobila, že se v písemnictví vyskytla téměř nepřehledná řada více nebo méně od sebe se lišících definic pojmu „národa“, z nichž některé buďtež zde namátkou uvedeny: „N-em sluje v nejčistším a nejideálnějším smyslu veliký počet lidského plemene, jenž, stejného původu jsa, svým zvláštním jazykem mluví, zvláštní obec (stát) tvoří, zvláštní své náboženství vyznává a zvláštními vlastnostmi a obyčeji od jiných patrně se rozeznává.“ „Pokud jazyk veškerého n-u trvá, potud nepřestává býti n-em. Jazyk jest rodokmen n-ů. Kdo jazyk některý za svůj vlastní uznává, ten patří témuž n-u.“ „Nesmíme zapomínat, že nejen jazyk, nýbrž také obyčej, náboženství, vláda, vzdělanost, sympatie a j. v. dohromady národnost a tedy i rozdíly mezi rozličnými n-y tvoří.“ (Havlíček) „Slovo ‚národ‘ vyznamenává společenství takových lidí, kteří svazkem jedné řeči, rovných mravů a obyčejů spojeni jsou.“ (Jan Kollár) „Une nation est un principe spirituel résultant des complications profondes de l'histoire, une famille spirituelle, non un groupe déterminé par la configuration du sol.“ (Renan) „Les hommes sentent dans leur cœur qu'ils sont un même peuple lorsqu'ils ont une communauté d'idées et de souvenirs.“ (Fustel de Coulanges) „Parvenue à sa maturité, la nation nous apparaît comme un phénomène de volonté: en ce sens, d'abord, qu'elle n'est pas une association forcée . . . en ce sens enfin, que la nation suppose un pacte social incessamment renouvelé.“ (Turgeon) „Le terme de race n'est donc aucunement l'équivalent des termes de peuple ou de nation. Ces derniers constituent des groupements fondés sur une communauté non plus de caractères physiques mais de mœurs, langue, histoire, religion et aussi et surtout sur un fait de volonté, la volonté de

vivre en commun, le ‚vouloir-vivre collectif.‘“ (Le Fur) „La nation est une société naturelle d'hommes que l'unité de territoire, d'origine, de mœurs et de langage mène à la communauté de vie et de conscience sociales.“ (Mancini, Discours d'inauguration de la chaire de droit international à Turin, 1891) „Die Nation ist die Gesamtheit der durch Schicksalsgemeinschaft zu einer Charaktergemeinschaft verknüpften Menschen.“ (Bauer, n. n. m. str. 135) „Immer wieder also wurde die Welt vor die Frage gestellt: Was ist eigentlich eine Nation? Wie ist die Einheit beschaffen, die das Recht der nationalen Selbstbestimmung in Anspruch nehmen kann? Man ist dabei stets auf eine der drei folgenden Antworten gekommen: 1. Die Nation ist das Staatsvolk, also die Gesamtheit aller Staatsbürger ohne Rücksicht auf Sprache und Abstammung, innerhalb der gegebenen Staatsgrenzen oder innerhalb der als notwendig geforderten historischen oder ‚natürlichen Grenzen‘. 2. Die Nation ist eine Gemeinschaft, die an objektiven Merkmalen, vor allem an Sprache, Rasse, Kultur und Charakter feststellbar ist, ohne Rücksicht auf Staatsgrenzen. 3. Die Nation beruht lediglich im subjektiven Merkmal des Zusammengehörigkeitswillens oder Gemeinschaftsgefühls. Diese drei Ideen können als jene der Staatsnation, der Sprach- oder Kulturnation und der Willens- oder Gefühlsnation bezeichnet werden. Dabei entsprach die Idee der Staatsnation innerhalb der gegebenen Grenzen sowohl dem Standpunkt des gesättigten monarchisch-bureaukratischen Einheitsstaates, als auch jenem einer national und territorial befriedigten Demokratie, während ihre Erweiterung auf historische oder natürliche Grenzen sich dem Expansionsstreben als beliebte Rechtfertigung darbot. Das Ideal der Kulturnation ist bald als Ersatz für die gesagte staatliche Einigung der Sprachverwandten, bald als Motiv des staatlichen Einigungsstrebens, aber auch als Rechtfertigung von Annexion gegen den Willen der Bevölkerung aufgetreten. Dem demokratischen Prinzip entspricht natürlich nur die Willensnation. Die Geschichte zeigt freilich, daß auch dieses Prinzip alsbald verleugnet wurde, sobald seine Verfechter zur Nation gelangt wären.“ (Friedrich Hertz) „Das Begriffsverhältnis zwischen Volk und Nation stellt sich folgendermaßen: Erstens versteht man unter ‚Volk‘ die bloße Grundlage der Kultur oder des Staates. Man sieht

dabei ab von den Wechselwirkungen, die das Wesen der Gemeinschaft ausmachen, und denkt an eine bloße Summe von Individuen, die durch Blut oder Rasse eine besondere Menschenart bilden. Wenn man in diesem Sinne vom deutschen Volke im Gegensatz zur deutschen Nation spricht, so bedeutet ‚Volk‘ eine Naturgrundlage, während die ‚Nation‘ ein Kulturgebilde ist. Zweitens kann man Volk und Nation begrifflich so trennen, daß man bei ‚Volk‘ mehr an die Lebensgemeinschaft denkt, bei ‚Nation‘ mehr an die Kulturgemeinschaft. Dann ist der Begriff des Volkes demjenigen des Stammes ähnlich. Das Volk ist durch die Lebensprozesse bedingt, die Nation wird dagegen erst durch geistige Einflüsse geschaffen. ‚Denkt man sich aus der Nation die geistigen Werte herausgenommen, so bleibt das Volk übrig.‘ (Vierkandt)“ „Das ‚Volk‘ ohne Bezug auf ‚Nation‘ gebraucht, bezeichnet die unteren Schichten im Gegensatz zu den oberen, die Regierten im Gegensatz zu den Regierenden, auch eine Anzahl von kulturell verwandten Stämmen, die kein tieferes Einheitsgefühl im Sinne des Nationalbewußtseins verbindet, nennt man ein ‚Volk‘. So spricht man, wie bereits erwähnt, von dem indischen und chinesischen Volk, und im selben Sinne kann man von dem deutschen Volk des Mittelalters sprechen.“ (J. Fels)

Pro účele tohoto Slovníku nezajímá nás v první řadě pojem n-a ve smyslu kulturním nebo etnickém (přírodovědeckém) nebo povšechně sociologickém, nýbrž vztahy n-a ke státu resp. k právnímu řádu. V tomto směru bylo již shora naznačeno, že n. nebo lid tvoří pro běžnou nauku státovědeckou vedle území a právní organizace jednu ze tří složek, z nichž skládá se pojem státu ve smyslu sociálním a politickém. (G. Jellinek) Zde dlužno dodat, že vedle této jaksi teoretické úlohy, kterou má v běžné definici státu, znamená i jakýsi prakticko-politický postulát. Tak vyskytl se v politických dějinách t. zv. „národnostní (nacionální) princip“, který znamená thesi, že každý n. má nárok na svůj vlastní stát (viz na př. politiku Napoleona III.), t. j. právo na samostatný státní život. Nic než rozšíření této zásady ve smyslu demokratickém znamená pak novější formulace principu sebeurčování národu, jak byl během světové války a po ní formulován čelnými státníky dohodových států. Poněvadž je n. tělesem živým, stále se měnícím (rostoucím, po-

kud se týče upadajícím), znamená i zásada národnostní či seburčovací ve své podstatě princip pokrokový, kdežto politické protiklady její, t. j. jednak t. zv. zásada legitimistická (jak byla zejména hájena na Vídeňském kongresu), jednak zásada historická jsou svou podstatou principy konservativními. Vedle toho zůstává arcíť rozdíl i v demokratičnosti zásady národnostní, která jeví se právě v její moderní formě autonomní (seburčování n-ů).

Zmíněný princip národnostní není zpravidla prakticky bezvýjimečně proveditelný. Z toho plyne, že i za předpokladu jeho zásadní platnosti zůstává řada národnostně smíšených, t. j. několika různými n-y obývaných států (t. zv. státy národnostní na rozdíl od států národních, t. j. národně jednotných). V nich vzniká pak politický a legislativní pojem úpravy vzájemného poměru mezi těmito n-y. Tento problém může býti vládnoucími činiteli politicky nebo právně rozřešen několika způsoby: buď soustavou přímého, t. j. násilného potlačování slabších n-ů silnějšími (násilné odnárodňování) nebo více méně nenásilnou asimilací početně, hospodářsky nebo kulturně slabšího n-a n-em silnějším — v obou případech půjde hlavně o asimilaci jazykovou (viz osudy českého n-a v bývalém Rakousku) — nebo konečně soustavou rovnoprávnosti všech v jednom státě žijících n-ů (příklad Švýcarska). Tento poslední případ bude nejen formálně (právně), nýbrž i fakticky proveditelný jen za určitých předpokladů, a to zejména, jde-li o n-y přibližně stejně silné — početně, hospodářsky, kulturně — a má-li každý z nich svůj samostatný národní život zabezpečen v jiném státu (opět příklad švýcarský: jak francouzský, tak německý a italský n., žijící ve Švýcarsku, mají totiž mimo Švýcarsko svůj vlastní národní stát, t. j. Francii, Německo a Itálii). Kde tyto zmíněné předpoklady nejsou splněny, zůstává zpravidla zásada rovnoprávnosti n-ů pouze na papíře (t. j. v právním řádě), kdežto ve skutečnosti dominuje jediný n., a to zpravidla početně, hospodářsky a kulturně nejsilnější nebo zvláštní přízně stejno-národní dynastie se těšící (příklad bývalého Rakouska). Tam pak, kde zásada naprosté rovnoprávnosti jednotlivých n-ů týž stát obývajících není plně provedena — na př. tím, že právním řádem zaveden jest jeden privilegovaný jazyk jakožto „státní“, oficiální a pod. — může býti podobná úprava eticky odůvodněna nejen snad mechanickým

způsobem, t. j. poukazem na menší početnost ostatních n-ů, nýbrž i — a to hlavně — tou okolností, že privilegovaný n. kromě státu, v němž jest proti jiným privilegován, a to zpravidla zejména jazykově, nemá jiného „vlastního“, t. j. svého národního (= národnostně jednotného) státu, v němž by se mohl politicky a kulturně plně vyžít, kdežto ostatní (t. zv. menšinové) n-y této velké výhody po případě požívají. To jest případ republiky Československé, zejména pokud jde o vzájemný poměr n-a československého a německého jakož i maďarského. Jak dalek byl ostatně n. československý od veškerých úmyslů násilného odnárodňování, dokazuje nejlépe fakt, že jeho revoluční Národní shromáždění, které skládalo se výlučně ze zástupců politických stran českých a slovenských, pojalo do Ústavní listiny výslovné ustanovení § 134: „Jakýkoli způsob násilného odnárodňování je nedovolený. Nešetření této zásady může zákon prohlásiti za jednání trestné.“

Národnostním státům s jedním právně privilegovaným n-em nebo aspoň fakticky (zejména početně) nejsilnějším vzniká problém právní úpravy národnostních menšin, který bývá v první řadě problémem jazykovým. Jakým způsobem může stát, chystající se upravití právními normami poměry národnostních menšin, pohlížet na jednotlivé své n-y (hledisko atomistické nebo kolektivistické; srov. mou Soustavu čl. práva státního, II. vyd., str. 399) jakož i o způsobu, jak tyto poměry byly mezinárodním a československým právním řádem upraveny, o tom viz heslo: Menšiny.

Stát, který má právně upravití národnostní poměry, musí znáti stav jednotlivých n-ů, jejich početnost, bydliště atd. Zjišťování těchto věcí jest úkolem národnostní statistiky. Ji náleží zejména, aby si ujasnila, jakou vlastnost chce při obecných sčítáních lidu považovati za rozhodnou pro přináležitost jednotlivých občanů k tomu či onomu n-u. Musí si dále zejména ujasniti, chce-li těmto občanům přirrhknouti úplnou autonomii v rozhodování o tom, jaké jsou či „cítí se“ národnosti (soustava subjektivní národnostní konfese), či chce-li považovati fakt národní sounáležitosti jednotlivce za objektivně zjiřitelnou skutečnost, takže subjektivní přiznání jednotlivce může se jeviti po případě i nesprávným a může tudíž býti úředně opraveno. Za rozhodující znak národní přináležitosti bývá statistikou zpravidla považován jazyk (mateřský, ro-

dinný, obcovací atd.). O tom, jak postupuje v té věci československá úřední statistika, viz heslo: Sčítání lidu.

Literatura.

O pojmu národa jest nepřehledná literatura. Z ní buďtež zde uvedeny aspoň tyto spisy: E. Renan: „Qu'est ce qu'une nation?“; O. Bauer: „Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie“; F. Hertz: „Wesen und Werden der Nation. Nation und Nationalität“; J. Fels: „Begriff und Wesen der Nation“; E. Bernatzik: „Nationale Matriken“; Weyr: „Soustava čsl. práva státního“. O problému statistického šetření národností viz řadu článků v Čsl. statistickém Věstníku.

František Weyr.

Národní banka Československá.

Úvod. — I. Bankovní úřad min. financí. — II. Národní banka Československá. 1. Všeobecně. 2. Organisaace banky. 3. Okruh činnosti banky. 4. Stav banky, státní dluh a úmluva se státem.

Úvod. Provedením státního převratu dne 28. října 1918 nebyly ihned dotčeny všechny vztahy, které v oboru měny poutaly obyvatelstvo mladého státu k Rakousko-uherské bance jakožto ústavu oprávněnému vydávati platidla staré monarchie.

Těmito platidly byly tehdy značně znehodnocené papírové bankovky, které zůstaly prozatím platidly i v nově vzniklém státu československém. Obíhalo jich v době státního převratu na území Čsl. republiky veliké množství a jejich hodnota neustále klesala, ježto Rakousko-uherská banka dávala vždy nové a nové nekryté bankovky do oběhu.

Stále vzrůstající záplava nehodnotného oběživa ohrožovala víc a více hospodářský život nového státu a již proto bylo jedním z jeho nejnaléhavějších úkolů zjednatí v oboru měny pronikavou nápravu, jejímž cílem by bylo též dáti obnovenému státu samostatnou měnu, zvláště významnou to přínáležitost státní svrchovanosti.

Prvním krokem ke splnění těchto úkolů bylo vydání zák. ze dne 25. II. 1919, č. 84 Sb., kterým byl zmocněn ministr financí, aby dal označiti bankovky Rakousko-uherské banky obíhající na území Čsl. republiky kolkem rovnajícím se jednomu procentu nominální hodnoty bankovky k označení tímto kolkem určené. Současně byl ministr financí zmocněn, aby dal stáhnouti 50% bankovek k okolkování předložených, kterých pro oběh zapotřebí nebylo. Tyto z oběhu stažené a jich vlast-

níkům nevrácené bankovky byly prohlášeny za státní zápůjčku, zúčitelnou jedním procentem a věřitelem nevypověditelnou. Stát mohl tuto zápůjčku kdykoliv splatiti a nesměl jí použiti k úhradě státních výdajů.

Úpravu a spořádání měny vzal na sebe výhradně československý stát a shora citovaný zákon výslovně prohlásil, že po skončení okolkování starých bankovek mají jen bankovky označené kolkem Čsl. republiky na jejím území nucený oběh.

Dnem 26. února 1919 provedena okolkování bankovek na území našeho státu obíhajících měnová rozlučka mezi Rak.-Uherskem a Čsl. republikou a kolkem označené bankovky v oblasti našeho státu se pozměnily dnem 26. února 1919 v československé státní měnové jednotce. Tím vznikla nová měnová jednotka, která byla později zák. ze dne 10. IV. 1919, č. 187 Sb., nazvána korunou československou (Kč).

První československý ministr financí dr. Rašín, prováděje tato opatření, byl si vědom, že bude nutno zříditi pro Čsl. republiku novou banku cedulovou a sám zdůrazňoval, že je pro cedulovou banku akciovou, neboť jest dlouholetým vývojem utvrzenou zásadou, že ústavy, nadané výsadou vydávati bankovky, nesmějí býti svěřeny úřadu politickým vlivům bezprostředně vysazenému, mají-li správu měny řádně obstarávati. Na vybudování takové banky vůči neodkladné potřebě měnově-správního ústrojí nebylo času a proto bylo rozhodnuto, že prozatím bude obstarávati funkce státní cedulové banky ministerstvo financí zvláštním zřízením, které bylo nazváno Bankovní úřad ministerstva financí (B. Ú. M. F.).

Kromě naléhavosti věci byl ještě jeden, hlubší důvod, proč se sáhlo k tomuto provisoriu. Byla jím zásada, v poradách o Rašínově finančním plánu zvláště pisatelem těchto řádků uplatňovaná, aby celý postup měnové úpravy československé (myšlené v konečném stadiu v rámci soustavy měny zlaté spravované pojmově neodvislou cedulovou bankou akciovou) dál se v etapách prozatímnosti, jež by se však dle možnosti organicky vyvíjely a v konečný stav daly převésti plynule, takorčka neznatelně pro široké vrstvy, jejichž mimořádná psychologická setrvačnost ve věcech měnových musí v cílevědomé politice hráti důležitou roli. Budiž již tu mimochodem podotčeno, že se bohudíky podařilo tuto základní myšlenku udržeti skutečně až do úpravy zá-